



Архіўныя гісторыі

«ПАЭЗІЯ ВЫРЫВАЛАСЯ З ДУШЫ, СЦІЛАСЯ»...

Валянціна Коўтун стварыла міфічную беларускую паэтку

Імя Валянціны Коўтун увайшло ў беларускую літаратуру ў сярэдзіне 1960-х гадоў. Свой творчы лёс яна звязала з вялікімі дзяячкамі беларускага народа Ефрасінняй Полацкай і Алаісай Пашкевіч (Цёткай) ды па іх прыкладзе несла людзям асвету і сцвярджала ўпэўненасць у перамозе Добра. Працалюбівая, рашучая, з абвостраным пачуццём грамадскай адказнасці, яна вельмі выразна адчувала сваё пакліканне.

«Калі мембранай стала ўся айчына, - Мы з ёй нязменна правярваем сльзіх. Ці ж важна, як жывецца мне, адзінай, Калі жывеш, як за сябе, за ўсіх».

А з жыцця яна пайшла раптоўна 30 красавіка 2011 года, не скончыўшы многіх спраў, не далісаўшы многіх радкоў. Заглянем у яе архіўны фонд, што створаны ў Беларускім дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва, які налічвае тысячы дакументаў.

У ІНТЭРНАЦЕ АЛАІЗЫ ПАШКЕВІЧ

Нарадзілася пісьменніца 6 красавіка 1946 года ў вёсцы Дзямька Рэчыцкага раёна Гомельскай вобласці ў сям'і настаўніка Міхаіла Фёдаравіча і Ганны Раманавічы

пастаяннай русіфікатарскай нівеліроўкі духу, што з поспехам рабіла наша «беларуская» школа. Вось якая праблема была... Вучылася я на рускім аддзяленні, паралельна вывучала польскую і чэшскую мовы, паглыблялася ў літаратуру ўкраінскую, пісала па-беларуску. Цяжка? Напэўна. Але найбольшай цяжкасцю па тым часе было тое што: імкненне спасцігнуць, зразумець асновы агульначалавечай культуры, увабраць яе ў свае ўласныя абсягі, спалучыць гэта з працай на карысць Беларускай справы».

ЗГУБЛЕНЫ ЗБОРНІК

Валянціна Міхаілаўна ўспамінала: «Наколькі помніцца, мае першыя вершы, у перакладзе на ўкраінскую мову, былі надрукаваны ў львоўскай газеце «Ленінска моладзь» вясною 1967 года. Над рукапісамі «не тряслася», у выніку чаго беларускіх арыгіналаў тых «украінскіх» вершаў цяпер у мяне няма. Акрамя, здаецца, «Чорнага бусла».

Нешта падобнае атрымалася і з першым паэтычным зборнікам, які я аднесла, спецыяльна прыехаўшы са Львова ў Мінск, у выдавецтва. Рукапіс мой тады аддалі на рэцэнзію аднаму сімпатычнаму, але неарганізаванаму

пераводу з Львоўскага ўніверсітэта, была залічана на 4-ы курс рускага аддзялення філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Пасля заканчэння — работа ў Варнянскай сярэдняй школе Астравецкага раёна. Але Валянціна Коўтун ужо стала вядомай паэткай, шмат друкавалася, яе талент быў заўважаны і ацэнены. Яна імкнулася як мага хутчэй уліцца ў густанаселены творчы асяродак Мінска.

*«А ічасце — край паэты і пясоў,
Дзе ў кошыкі ўспаецца радкоў
Збіраем словы спорныя, нібы
У сне дуброў крамяняў грывы...»*

25 жніўня 1970 года на падставе ўласнай заявы была звольнена з работы настаўніка і ўжо на наступны дзень залічана на пасаду літаратурнага кансультанта ў рэдакцыю «Сельскай газеты». Тут Коўтун працавала амаль шэсць гадоў і гэта быў час яе актыўнай творчай работы, творчага сталення і... расчараванняў, пра што шчыра прызнавалася: «Цяжкасць, хіба, была ў тым, што крыху пазней, калі пераехала ў Мінск (1968 г.), убачыла народ і пісьменнікаў народа без рамантычнага арэолу. У сэрцы пасяліўся боль, але жаданне быць Беларускай ад чытача стала мацнейшым. Пачаўся перыяд гартавання. Другую кніжку выдаваць было значна цяжэй, бо



нем нескаронасці і духоўнай вышыні тысяч і тысяч ні ў чым не вінаватых пакутніц-лагерніц... Іх пакуты сталі маімі, іх дрыготкая душа — маёй душой... Гэта яны змусілі мяне ўзяцца за пяро і блаславілі на творчую дзёркасць — ад іх імя, пад імем Лесі Беларускай ўвасобіць у вершах іх лёс, іх боль, любоў і мужнасць. Вобразы нараджаліся нібыта самі сабой».

Так узнік цыкл «Малітва да Калымы». Першая яго частка была надрукавана ў часопісе «Польмя» ў 1997 годзе, пасля ў альманахах Фонду святой Ефрасінні Полац-

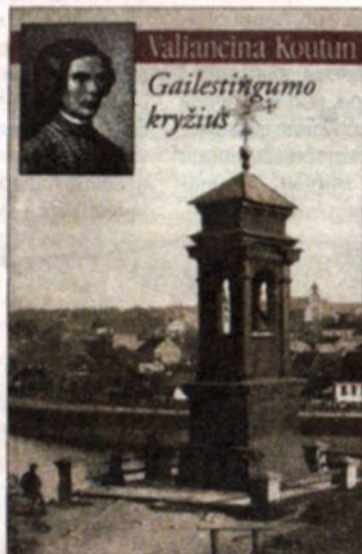
ласці ў сямі настаўнікаў Міхаіла Фёдаравіча і Ганны Раманаўны Коўтунаў. Сем класаў адвучылася ў Сушыцкай сярэдняй школе, а пасля пераводу бацькоў на работу ў Жабчыцкую пачатковую школу вучылася ў найбліжэйшай Малоткавіцкай СШ, якую скончыла ў 1963 годзе. Яе землякі спрабуюць сёння выстарацца, як і ў гонар яшчэ адной вядомай выпускніцы гэтай школы Валянціны Локун, памятную дошку на будынак школы, што будзе нагадваць кожнаму мінаку і госцю аб яе спынных выпускніцах.

Першага верасня таго ж года Пінскім райанам была накіравана на работу піянерважатай у Паршэвіцкую СШ (цяпер Бярозавіцкая), дзе адпрацавала цэлы год: гурткі, мерапрыемствы да традыцыйных свят. А мара вабіла далей.

*«Спяшай, жьціцці! Кідай пад ногі церне.
Няхай пяццэ трывогаі з гнёздаў дня»*

Як выклік лёсу, што здольны кінуць «пад ногі церне» — філалагічны факультэт Львоўскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Івана Франка. Тут адбылося яе хрышчэнне першым друкаваным пазычным творам, і яшчэ — сустрэча з Алаісай Пашкевіч-Цёткай. Так, менавіта сустрэча, якая моцна паўплывала на яе творчы лёс, якая паспрыяла нарадзіцца «глыбока засвоенай думцы пра Адраджэнне Бацькаўшчыны». Пачытаем успаміны пазткі: «*Паззія вырывалася з душы, снілася, жылася*». Цяжкасць была, хіба, адна — арганізаваць яшчэ слабыя сілы на стварэнне гармоніі радкоў і пазычнай думкі. Помню ночы, — у тым жа інтэрнаце, дзе калісьці жыла і Цётка — у хмурым цьмяным калідоры, калі цэлыя гадзіны ішлі на пошукі «струны». ...А моцна ж яно тады засела ўва мне — беларускае, роднае. Як бы прачнулася я на Львоўшчыне, абудзілася ад

адной на ўзростам аднаму сапатычнаму, але неарганізаванаму пазту. З таго часу свой рукапіс я болей не бачыла. Кажуць, згубіўся. Праз гады два пачала збіраць новы зборнік, аднак узнавіць



многае з раней напісанага ўжо не ўдалося. Дзякуй богу, зборнік «Каліаровыя вёслы» ўсё ж убачыў свет і чытача».

Але мы крыху ўдакладнім гэты ўспамін. У Мінску як рэдактары, так і чытачы, з пазткі-пачаткоўкай паспелі пазнаёміцца ў 1966 годзе: першы верш «Зязюля недакукавала, пераплыла ў суседні гай...» надрукавала газета «Чырвоная змена», а пад канец года газета «Літаратура і мастацтва» змясціла цэлую нізку яе вершаў. У 1967 годзе яна ўжо друкавалася ў «Маладосці».

«Абуджаная Львовам» пазтка зразумела, што яе адзіны шлях і яе мэта — вяртанне на Радзіму.

«Як ніколі — дамоў! Дамоў!

Крылі б мне адшукаць па росце»

З ЛЬВОВА Ў «КРАЙ ПАЭТАЎ І ЛЯСОЎ»

Арганізацыйныя клопаты, афармленне дакументаў — і ўжо 9 красавіка 1968 года, шляхам

рыяд гартавання. Другую кніжку выдаваць было значна цяжэй, бо, акрамя падтрымкі, наткнулася на грубасць, чыноўніцкае (і гэта сярод пісьменнікаў!) раўнадушша, нават зларадства, пляткарства і г. д. ...Ці проста гэта — змагацца са «сваімі» вузкалобымі чынушамі і «зязюльчынымі дзюцьмі», «сваімі» чалабітчыкамі?.. Хіба проста бачыць, як лістам сцелюцца знакамітыя літаратары перад заездным літаратурным гасцям з Масквы? А групаўшчына, хцівасць, зайздрасць, «наветы»? А паўтоптванне вялікай ідэі нацыянальнага адраджэння мізэрна-дробязнай гульнёй у «крэслы» і «пасады»? Так, няпроста ўсё. Але ў тым і сутнасць барацьбы, каб выстаяць супроць усяго пошлага ў сваім асяроддзі, знайсці сапраўдных сяброў-аднадумцаў».

ЛЕСЯ БЕЛАРУСКА — «МАЛІТВА ДА КАЛЫМЫ»

На адно з мерапрыемстваў Фонду святой Ефрасінні Полацкай Мая Тодараўна Кляшторная, дачка расстралянага пазта Тодара Кляшторнага, прыйшла разам з былым лагернікам Васілём Малагушам. Яму далі слова.

«Усё гучала як жахлівае адкрыццё... Ён узгадваў калымскую легенду пра незвычайную жанчыну-лагерніцу, якая сагравала сваіх сябровак вершамі і песнямі. Апавадальнік згадваў, што яе звалі Ларысай Марозавай, а імя пазычнае — Леся Беларуская. Той аповед уразіў мяне настолькі моцна, што я стала шукаць сляды зямлячкі-легенды... Аднак усе перакананні разумных людзей на конт таго, што беларуская жанчына на Калыме з такім імем хутчэй за ўсё — пазычны вымысел надзвычай эмацыянальнага В. Малагушы, не маглі астудзіць мой парыв. Леся Беларуская — нават калі яе і не было насамрэч — ужо жыла ўва мне, стала ўвасаблен-

у 1967 годзе, пасля ў альманахах Фонду святой Ефрасінні Полацкай, у зборніку «Свяча любові» і ўрэшце асобнай кнігай «Малітва да Калымы. Лісты з Эльгена» пад імем Лесі Беларускі. Чытач верыў, што Леся Беларуская — гэта вернутая ў літаратуру імя замучанай і забытай пазткі. Нават вядомыя літаратуразнаўцы паверылі ў гэта. Дадам, што па «згадках» Малагушы быў нават «рэканструяваны» вобраз Лесі Беларускі. Містыфікацыя — у якую паверыла сама Валянціна Коўтун. І першыя вершы гэтая цыкла, сама пазтка так уяўляла, былі таленавітай «рэканструкцыяй» данесеных аўтарам легенды «па памяці» сюжэтаў і вобразаў твораў Лесі Беларускі.

І яшчэ раз дадзім слова Валянціне Коўтун з яе шчырым прызнаннем, якое сустрэлася на старонках аднаго дакумента яе багатага архіва: «*Дзіўна, але раней, у маладосці, хацелася дасягнуць нейкіх незвычайных вяршыняў, нават, як Кажуць, «па службе».* Напісала дысертацыю, хацела быць выкладчыцай ва ўніверсітэце. А потым — і доктарам навуц, і... Смешна цяпер. Калі ўведаў па-сапраўднаму, што такое творчасць, калі ў тваё сэрца холадам і агнём дыхнула яе таямніца, калі нават ужо добра ведаеш, што гэтая самая творчасць жорсткая, бо вельмі часта і ўладна крышчыць твой лёс, даўшы ўзамен толькі жменьку пазычнага бурштыну... Калі адчуваеш, як «горлом кроў ідет», тады ўжо не да вяршыняў. Тады бачыш толькі дарогу, ісці па якой усё цяжэй і цяжэй. Але іншай — няма».

Усё прабачу — дні і ночы...

Усім прабачу — смех і грэх...

І добры спей і злыя вочы,

І гром вясны з дэжыўскіх стрэх...

І цішыню, бы ў Бога ў вусе,

Каб зноў, праменнем у траве,

Шалюць на вушка Беларусі:

Твая дачка яшчэ жыве».

Ганна ЗАПАРТЫКА.